

این متن از سایت دانشنامه حوزوی "ویکی فقه" اخذ شده است.
برای آشنایی و استفاده بیشتر به نشانی www.wikifeqh.ir مراجعه فرمایید.

شیخ مفید

شیخ مفید یکی از مشاهیر **علماء** و مراجع بزرگ **شیعه** در عصر خویش بود و از آغاز زندگی با **قرآن** و کتب دینی **انسان** داشت. او از نوجوانی سال‌ها از مکتب، **شیخ صدوق**، **ابو غالب الزراری** و **ابن جنید** بهره مند بود و در سابه کوشش و تحقیقت خود به مقام علمی و سمت استادی نایل آمد.

فهرست مندرجات

- ۱ - معرفی اجمالی
- ۲ - زندگی‌نامه
 - ۲.۱ - ولادت
 - ۲.۲ - شخصیت علمی
 - ۲.۳ - آغاز تحصیلات
- ۳ - شیخ مفید و بزرگان
 - ۳.۱ - نجاشی
 - ۳.۲ - شیخ طوسی
 - ۳.۳ - ابن حجر عسقلانی
 - ۳.۴ - عماد حنبلی
 - ۳.۵ - ابویعلی جعفری
- ۴ - اساتید
- ۵ - شاگردان
- ۶ - تالیفات
- ۷ - مکتب شیخ مفید
- ۸ - آثار
 - ۸.۱ - فقه
 - ۸.۲ - اصول
 - ۸.۳ - علوم قرآنی
 - ۸.۴ - تاریخ
 - ۸.۵ - علم کلام و عقائد
- ۹ - وفات
- ۱۰ - پانویس
- ۱۱ - منبع

معرفی اجمالی

در عصر مفید، **بغداد** مرکز **علوم اسلامی** بود و در پایگاه **خلفای عباسی**، **فقه مذاهب** مختلف **ندریس** می‌شد و در کنار مکاتیب، مکتب شیخ مفید جلوه خاصی داشته و از رونق بیشتری برخوردار بود. مفید در عصر خودش از مبتکران **علم کلام** و **فقه استدلالی** به شمار می‌رفت. **امام زمان** (عج) درباره او ضمن **توقیعی** خطاب به وی می‌فرماید: «شیخ السدید و مولی الرشید الاخ الولی الناصر لنا...».

شیخ طوسی درباره او می‌گوید: «ابو عبدالله مفید، معروف به ابن معلم، از متکلمان طایفه **امامیه** است که در **فقه** و **کلام** بر همه مقدم، فکرش عالی و حاضر جواب بود. ریاست **شیعه** در آن زمان به وی منتهی می‌شد».

زندگی‌نامه

شیخ مفید، محمد بن محمد بن نعمان، در سال ۳۳۶ هجری در حوالی **بغداد** دیده به جهان گشود.

← شخصیت علمی

شیخ مفید از چهره‌های بسیار درخشان **شیعه** در **جهان اسلام** می‌باشد. او هم **متکلم** است و هم **فقیه**. **ابن ندیم** در فن دوم از مقاله پنجم «**الفهرست**» که در باره **متکلمان شیعه** بحث می‌کند، از او به عنوان «**ابن المعلم**» یاد کرده و او را ستایش می‌نماید. کتاب معروف او در فقه نیز «**المنتهی**» است. **ابو یعلی جعفری** که داماد مفید بوده است، می‌گوید: «مفید شبها مختصری می‌خوانید و بقیه **شب** را به **نماز** یا مطالعه یا تدریس یا **تلاوت قرآن مجید** می‌گذرانید.»

← آغاز تحصیلات

شیخ مفید از شاگردان **ابن ابی عقیل** است. وی در حومه بغداد دیده به جهان گشود و دانش‌های ابتدایی را در خانواده و زادگاه خویش به پایان برد. او در یک خانواده پرسابقه و اصیل در **تشیع** و از سلاله نیکان و پاکان به دنیا آمد. سراسر وجود خاندان او مالا مال از **عشق** به **اهل بیت رسالت** علیهم‌السلام بود. وی راهی بغداد گردید و در آنجا از محضر اساتید و دانشمندان کسب **علم** و **دانش** نمود تا در علم کلام، فقه و **اصول** سرآمد دانشمندان گردید.

شیخ مفید و بزرگان

شیخ مفید از دیدگاه دانشمندان **شیعه** و **سنی** دارای جایگاهی رفیع است که به کلماتی از بزرگان اشاره می‌کنیم:

← نجاشی

نجاشی، شاگرد نامدار و مورد اعتماد شیخ مفید در باره او می‌گوید:

«محمد بن محمد بن نعمان بن عبد السلام بن جابر بن نعمان بن سعید بن جبیر، شیخ و استاد ما است. که رضوان خدا بر او باد. فضل او در فقه و **حدیث** و **تفه** بودن او مشهورتر از آن است که توصیف شود. او تالیفات متعددی دارد.»

[۱] **رجال نجاشی**، ص ۲۹۹.

← شیخ طوسی

شیخ طوسی، شاگرد ارزنده مکتب او، در باره استاد در «فهرست» می‌نویسد:

«محمد بن محمد بن نعمان، معروف به ابن المعلم، از **متکلمان امامیه** است. در عصر خویش ریاست و مرجعیت شیعه به او منتهی گردید. در فقه و کلام بر هر کس دیگر مقدم بود. حافظه خوب و ذهنی دقیق داشت و در پاسخ به سوالات، حاضر جواب بود و بیش از ۲۰۰ جلد کتاب کوچک و بزرگ دارد.»

[۲] **معجم رجال الحدیث**، ج ۱۸، ص ۱۲۱۳.

← ابن حجر عسقلانی

ابن حجر عسقلانی نیز درباره او می‌گوید:

«او بسیار **عابد** و **زاهد** و **اهل خشوع** و **تهجد** بود و مداومت بر علم و دانش داشت. جماعت بسیاری از محضر او بهره بردند. او بر تمام **شیعیان** حق دارد. پدرش در «واسط» زندگی می‌کرد و به آموزگاری می‌پرداخت و در «عکبری» کشته شد. گفته می‌شود که عضد الدوله به ملاقات او می‌شتافت و هنگام مرضی به **عیادت** او می‌رفت.»

← عماد حنبلی

عماد حنبلی، یکی دیگر از دانشمندان اهل سنت درباره او می‌گوید:

«او بزرگی از بزرگان **امامیه** و رئیس بخش فقه و کلام و مباحثه می‌باشد. او با پیروان هر عقیده به **مباحثه** و **مناظره** می‌پرداخت. موقعیت شایان توجهی در تشکیلات دولت **آل بویه** داشت. او **صدقه** فراوان می‌داد. بسیار اهل خشوع و **تهجد** و اهل **نماز** و **روزه** و خوش لبس بود.

او مورد زیارت و ملاقات عضد الدوله قرار می‌گرفت. نزدیک ۷۶ سال عمر کرد و بیش از ۲۰۰ جلد تالیف دارد. **تشیع جنازه** او شهرت دارد. در تشیع او بیش از ۸۰ هزار نفر از شیعیان شرکت جستند و درگذشت او در **ماه رمضان** بود. رحمت خدا بر او باد...»

← ابو یعلی جعفری

ابو یعلی جعفری نیز در باره او می‌گوید:

فقیه بزرگوار ابو یعلی جعفری که عنوان دامادی و جانشینی شیخ را نیز دارد، در حق استاد خویش گوید:

او اندکی از **شبه** را می‌خوانید و باقی شبانه روز را یا نماز می‌خواند یا مطالعه می‌کرد یا درس می‌گفت یا **قرآن** تلاوت می‌کرد).
[۱] فهرست ابن ندیم، ص ۲۲۶، چپ الاستقامه.
[۲] فهرست ابن ندیم، ص ۲۳۹، چپ الاستقامه.

تمام دانشمندان که به نوعی به شرح حال او پرداخته‌اند، او را با جلالت قدر و عظمت علمی توصیف نموده‌اند.

اساتید

از جمله اساتید اویند:

- ۱- **ابن قولویه قمی** ۲- **شیخ صدوق** ۳- **ابن ولید قمی** ۴- **ابو غالب زراری** ۵- **ابن جنید اسکافی** ۶- **ابو علی صولی بصری** ۷- **ابو عبدالله صفوانی**

شاگردان

- ۱- **سید مرتضی علم الهدی** ۲- **سید رضی** ۳- **شیخ طوسی** ۴- **نجاشی** ۵- **ابو الفتح کرآجکی** ۶- **ابو یعلی جعفر بن سالار**

تالیفات

بنا بر نقل شیخ طوسی، شاگرد برجسته شیخ مفید، وی بالغ بر ۲۰۰ عنوان کتاب تالیف نموده است، از جمله:

- ۱- **المقنعة** ۲- **الفرائض الشرعية** ۳- **احکام النساء** ۴- **الكلام فی دلائل القرآن** ۵- **وجوه اعجاز القرآن** ۶- **النصرة فی فضل القرآن** ۷- **اوانل المقالات** ۸- **نقض فضیلة المعتزلة** ۹- **الافصاح** ۱۰- **الایضاح**.

مکتب شیخ مفید

پیش از مفید، علم کلام و اصول فقه در میان دانشمندان **اهل سنت** رونقی به سزا داشت **فقهیا** و **متکلمین** بسیاری در اطراف **بغداد** گرد آمده و در رشته‌های گوناگون **اصول عقائد**، سرگرم بحث و مناظره بودند.

هر چند علم کلام پیش از مفید نیز در میان **شیعیان** سابقه داشته است، ولی در اثر محدودیتی که در کار شیعیان از نظر سیاسی بود، این موضوع از مرحله تالیف و تدوین کتب تجاوز نمی‌کرد پیش از مفید شیخ صدوق که رئیس شیعیان بود سبک ساده ای را در تصنیف و تالیف به وجود آورده بود و آن را به صورت املا به صورت ساده به مستمعین القا می نمود مفید نیز در پیگیری مکتب استاد کوشید و با استفاده از مبانی علم کلام و اصول فقه، راه بحث و استدلال را به روی شیعیان باز کرد و تلاشهایی را که متقدمین مانند ابن جنید اسکافی و قبل از او **ابن عقیل** فقیه معروف **شیعه** و **عیاشی** ریخته بودند، به صورت دلپذیری در آورد به گفته نجاشی کتب کوچکی در اصول فقه تصنیف کرد که مشتمل بر تمام مباحث آن بود.

آثار

نجاشی ۱۷۱ جلد کتب از تالیفات شیخ را ذکر کرده است که اسامی برخی از آنها به این ترتیب است:

← فقه

۱. المقنعة
۲. الفرائض الشرعية
۳. احکام النساء.

← اصول

۱. **مختصر التنکرة بأصول الفقه**

← علوم قرآنی

۱. **الكلام فی دلائل القرآن**
۲. **وجوه اعجاز القرآن**
۳. **النصرة فی فضل القرآن**
۴. **البیان فی تالیف القرآن**

← تاریخ

۱. [مسار الشیعه فی مختصر تواریخ الشریعة](#)

۲. [الارشاد](#)

۳. [الجمل](#)

← علم کلام و عقائد

۱. اوائل المقالات

۲. نقض فضیله المعتزله

۳. الافصاح

۴. الايضاح

۴. [الارکان](#)

[۵] [رجال نجاشی، ص ۴۰۰ تا ۴۰۳.](#)

وفت

شیخ بزرگوار ما در سال ۴۱۳ در [بغداد](#)، پس از ۷۵ سال تلاش و خدمت ارزنده درگذشت و مورد تجلیل فراوان مردم و قردانی [علما](#) و فضلا قرار گرفت و به تعبیر شاگرد بزرگوارش [شیخ طوسی](#) که خود حاضر در صحنه بوده است، روز [وفت](#) او از کثرت دوست و دشمن برای ادای [نماز](#) و گریستن بر او، همانند و نظیر نداشته است هشتاد هزار تن از [شیعیان](#) او را تشییع کردند و [سید مرتضی علم الهدی](#) بر او نماز گزارد و در حرم مطهر [امام جواد](#) (ع) پائین پای آن حضرت و نزدیک [قبر](#) استادش [ابن قولویه](#) مدفون گردید.

پانویس

۱. [↑ رجال نجاشی، ص ۳۹۹.](#)

۲. [↑ معجم رجال الحديث، ج ۱۸، ص ۱۲۱۳.](#)

۳. [↑ فهرست ابن ندیم، ص ۲۲۶، چاپ الاستقامه.](#)

۴. [↑ فهرست ابن ندیم، ص ۲۳۹، چاپ الاستقامه.](#)

۵. [↑ رجال نجاشی، ص ۴۰۰ تا ۴۰۳.](#)

منبع

[سایت اندیشه قم](#)

نرم افزار کتابخانه مهدویت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی.

رده‌های این صفحه: [اسلام‌شناسان مسلمان شیعه](#) | [اصولیین](#) | [ردیمنویسان](#) | [علمای قرن چهارم](#) | [فقها](#) | [متکلمین](#) | [مقالات پژوه](#)